

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Ortaokul Öğrencilerinin Bireysel ve Sosyal Sorumluluk Düzeylerinin İncelenmesi

Melike COŞKUN¹

Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Değerler Eğitimi ABD, Yılsans Öğrencisi
Orcid id: 0000-0001-6766-458X

Prof. Dr. Hüseyin ÇALIŞKAN²

Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü
Orcid id:000-0001-6849-1318

Tamer TERZİ³

Orcid id:0000-0001-6274-0723

ÖZ

Araştırmadaki amaç, ortaokul öğrencilerinin sahip olduğu bireysel ve sosyal sorumluluk düzeylerinin belirlenmesi ve farklı değişkenlere bağlı olarak durumlarının ele alınmasıdır. Betimsel tarama modeli kullanılıp, nicel bir araştırma şeklinde gerçekleştirilen bu araştırmada araştırma grubu, 2021-2022 eğitim öğretim senesinde Afyonkarahisar ilinde üç farklı devlet okulunda öğrenimine devam etmekte olan toplam 269 ortaokul öğrencisinden oluşmaktadır. Araştırma için gerekli olan verilerin toplanmasında "Bireysel ve Sosyal Sorumluluk Ölçeği"nden yararlanılmıştır. Araştırmada bu veri toplama aracıyla ulaşılan veriler SPSS 22 paket programından yararlanılarak yukarıda genel amaç ve sorular çerçevesinde gerekli istatistiki işlemlere tabi tutulmuştur. Bu veriler incelenerek ortaokul öğrencilerinin bireysel ve sosyal sorumluluk düzeyleri belirlenmiş; anne-baba eğitim durumuna, sınıf düzeyine ve cinsiyete bireysel ve sosyal sorumluluk düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Tespitler sonucunda ortaokul öğrencilerin bireysel ve sosyal sorumluluk düzeylerinin oldukça yüksek olduğu, öğrencilerin cinsiyetlerine göre bireysel ve sosyal sorumluluk düzeylerinin kız öğrenciler lehine anlamlı farklılık gösterdiği, öğrencilerin sınıf düzeylerine göre bireysel ve sosyal sorumluluk düzeylerinin sekizinci sınıf öğrenciler aleyhine anlamlı farklılık gösterdiği ve ortaokul öğrencilerinde bireysel ve sosyal sorumluluk düzeyinin anne ve babanın eğitim durumuna göre anlamlı farklılık oluşturmadığı görülmüştür. Elde edilen sonuçlardan yola çıkılarak, ortaokul öğrencilerinin daha fazla sosyalleşmesi fikri temel alınarak, eğitim süreci içerisinde daha fazla grup çalışmasına yer verilmesi, bu sayede öğrencilerin sorumluluk almaya teşvik edilmesi yönünde gerek araştırma sonuçlarına gerekse de ileride yapılacak araştırmalara dair bu ve buna benzer çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sorumluluk, bireysel sorumluluk, sosyal sorumluluk, ortaokul öğrencileri.

Examining The Individual and Social Responsibility Levels Of Middle School Students

ABSTRACT

This study aims to determine the levels of secondary school students' individual and social responsibility and examine their status according to different variables. The research was conducted as a quantitative study using a descriptive survey model. The research group consists of 269 students studying in three different public schools in Afyonkarahisar province in the 2021-2022 academic year. "Personal and Social Responsibility Scale" was used to collect the data required for the research. In the research, the data obtained with this data collection tool were examined by using the SPSS 22 package program and subjected to the necessary statistical procedures within the framework of the general purpose and questions above, and the levels of secondary school students' individual and social responsibility were determined; it was determined whether the levels of individual and social responsibility differed according to parental educational status, class level and gender. In accordance with the results obtained, some suggestions were presented both for the results of the research and for future research.

Keywords: Responsibility, individual responsibility, social responsibility, secondary school students.

¹**Sorumlu Yazar:** Melike Coşkun, melikecoskun312@gmail.com, 05077225246

Giriş

Değerler, bireylerin tutumları ile eylemlerine tesir ederken aynı zamanda tutumları ve eylemleri tayin etme, şekillendirme, tutumlar ile eylemleri kanalize etme konularında mühim bir konuma sahiptir (Kulaksızoğlu ve Dilmaç, 2013). İnsanların yaşamları boyunca vermiş olduğu tüm kararların ve yapmış olduğu tüm seçimlerin temelinde, kişinin nezdinde önde gelen değer veya değerler bulunmaktadır. Yani kişi bir seçim yapmak durumunda kaldığında, kişinin vereceği karar aslında hangi değere daha fazla önem verdiği ile ilişkilidir. Bireyin yaşamındaki değer, o birey için kılavuz, nizam ve prensiptir (Demirhan-İşcan, 2019, s. 31). Her bir değer, bireyin yaşamı boyunca ilerlediği yolda bulunan birer yol ayrımı şeklinde düşünülebilir. Kişi, sonuçta hangi değere ulaşmak istiyorsa o yolda ilerleyecektir.

Değerleri kazandırma çalışmalarına, insan yaşamının erken yıllarından itibaren başlandığı takdirde alınan sonuç daha kalıcı ve verimli olacaktır. Çocukların bu yaşta kazanacağı değerler, tüm yaşamlarına tesir edecektir. Durumun bu denli mühim olmasından dolayı okul öncesi eğitim kurumlarında değerler eğitime yer verilmektedir. Okul öncesi eğitim programı dahilindeki temel değerler, okul öncesi dönemde gerçekleştirilen değerler eğitiminin esasını oluşturmaktadır ve bu değerler: Saygı, iyilik ve hoşgörü, sevgi, özgüven, yardımlaşma- iş birliği, dürüstlük, barış ve sorumluluktur (Akto ve Akto, 2020). Yalnızca okul öncesi dönemde değil, eğitimin tüm kademelerinde değerler eğitime yer verilebilmektedir. Ancak okul öncesi dışındaki kademelerde gerçekleştirilen değerler eğitimi, daha çok devam niteliği taşıyor denilebilir. Okul öncesindeki değerler eğitimi süreci ekilen tohumu, sonraki kademelerdeki değerler eğitimi süreçleri ise tohumların yeşermesi için gerçekleştirilen işlemlere benzetilebilir. Ancak diğer kademelerdeki değerler eğitimi süreçlerinin zaman zaman akademik bilgilerin öğretiminin gerisinde kaldığı görülebilmektedir. Ortaokul dönemi de bahsedilen bu kademeye örnek olarak gösterilebilir. Liseye geçiş sınavlarının ortaokul dönemine tekabül etmesi gibi durumlar bu durumun sebeplerinden biri olarak görülebilir. Oysaki ekilen bir tohum sulanmadığı, güneş almadığı takdirde yeşermeyecektir.

Her bir değer insan yaşamında oldukça önemlidir. Sorumluluk da bu değerlerden bir tanesidir. Günlük yaşamın akışı içerisinde akla gelebilecek birçok konuda sorumluluk kavramı kullanılmaktadır. Okulda, evde, işte ve daha birçok yerde sıklıkla kullandığımız sorumluluk kavramı ile ilgili bir tanımda bulunmak oldukça güçtür. Sorumluluk, gündelik yaşamımızda, bütün alanlarda rastlaştığımız, mühim olma derecesinde en üstte olan değerlerdendir (Sezer, Çoban ve Akşit, 2017). Sorumluluğun tanımı, sorumluluk kavramını idrak eden bireyin içinde bulunduğu pozisyona ve vaziyete bağlı olarak biçimlenmektedir (Calp ve Aydın, 2020). Sorumluluk genellikle politik, cezai, hukuki ve etik bir kategori olarak tanımlanabildiği gibi, (Semradova ve Hubackova, 2016) insanın doğumu itibarıyla var olan, yaştaki artış ile beraber gelişme gösteren, aynı zamanda çeşitliliği artan bir değer olarak tanımlanabilir (Çalışkan ve Yıldırım, 2020). Fakat sorumluluğun birçok değişik kaynaktan ortaya çıkması sebebiyle hemen her kuramcı ile kuram tarafından sorumluluk, değişik perspektiflerle incelenmektedir. Bu durum da sorumluluk kavramının çeşitli muhtevalar ile özelliklere sahip olmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda farklı tasniflerle sorumluluk çeşitlerini meydana getirmektedir (Sezer ve Çoban, 2016). Örneğin sorumluluk, Şahan (2011) tarafından; Ortak sorumluluklar, yasal sorumluluklar, kişisel sorumluluklar, sosyal sorumluluklar, dini sorumluluklar ve akademik sorumluluklar şeklinde tasnif edilmiştir.

Sosyal sorumluluk ele alınacak olursa; Bir sorumluluğa sosyal denilebilmesi için eylemdeki, topluma olumsuz şekilde tesir edebilecek etkilerin ortadan kaldırılması veya en alt seviyeye gelmesi sağlanmalıdır. Eylem topluma faydalı olmalıdır ve toplumdaki ihtiyaçları karşılayabilecek özellikleri barındırmalıdır. (Özcan, 2021). Bir toplumda insanlara sunulan hak ile hürriyetler toplumsal sorumluluğu gerekli kılar (Ersoy, 2019, s. 296)

Sorumluluk, dolaysız olarak tanıklık edilebilen ve eylem haline getirilebilen, henüz erken yaşlarda aktarımına başlanan değerlerden bir tanesidir aynı zamanda çalışma ve okul yaşamında mühim olduğu derecede gündelik hayatımızda da mühim yeri vardır. Bu, yaşamın sonuna değin sürer (Sezer, Çoban ve Akşit, 2017). Eğer bir insanda sorumluluk bilinci kemale ermeyip davranış olarak sergileme boyutuna ulaşmamışsa, insanın yaşamının her aşamasında problemlerle karşılaşma olasılığı vardır (Karakuş, Kartal ve Çağlayan, 2016).

Bir hayat becerisi şeklinde ele alındığında ise sorumluluk, çocuklarda öz disiplin edinme, hayatları boyunca başarıyı sağlama gibi konularda etkiye sahiptir. Çocuklar buradaki sorumluluk becerisini aile ortamı, arkadaş grubu ve genel olarak içerisinde buldukları toplumla birlikte okullardan edinirler (Taşdemir ve Dağıstan, 2014). Değerlerin çocuklara kazandırılma çalışmaları her ne kadar okullarda yapıyor olsa da çocukların aileleri ile geçirdiği zaman okulda geçirdikleri zamandan çok daha fazladır. Çocukların değerleri kazanabilmesi için okullarda yapılan değerler eğitimi çalışmaları, evde aile tarafından da desteklenmeli, okul ve aile arasında birlik sağlanmalıdır.

Değerler toplumsal hayatın olmazsa olmazıdır ve değer kazanma vetiresi bütün hayatla birlikte bütün öğrenmeleri de kapsar (Sarı ve Yolcu, 2019, s. 136). Değerler insan yaşamında bu denli önem arz ediyorsa, değerler eğitiminin önemi de oldukça fazladır. Değer eğitimi kavramı, sosyal, politik, kültürel, estetik değerlerin öğretimi şeklinde ifade edilebilir (Veugelers ve Vedder, 2003). Sorumluluk da bir değer olduğu için sorumluluğun öğretilmesi de değerler eğitimi süreci içerisine dahildir. Bu sürece eğitim kurumlarının sağladığı katkı oldukça fazladır. Okullarda akademik bilgilerin öğretiminin yanı sıra, sosyal beceriler, iyi insan olma ve toplumsal değerlerin aktarımı da yapılmaktadır. Okulun sosyal bir ortam olması, sorumluluğun ve diğer değerlerin çocuklara kazandırılması bakımından bir avantajdır çünkü değerler ve toplum birbiri ile ilişkili iki önemli kavramdır. Okulların planlı eğitim veren kurumlar olması nedeniyle, değerlerin kazandırılma sürecinde mevcut birtakım yöntem ve teknikler de kullanılmaktadır.

Çocukların değerleri kazanma sürecinde erken yaşların önemini oldukça büyük olduğu bilinmektedir. Ancak ortaokul döneminde, çocukların davranışları hala şekil almaya devam ettiği için eğitim süreçleri içerisinde sorumluluk değerini içselleştirmeye yönelik etkinliklerde bulunulması da önem arz etmektedir. Bu sebeple araştırma ortaokul öğrencilerinin bireysel ve sosyal sorumluluk düzeylerinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Ulaşılan sonuçlar doğrultusunda var olan durum ortaya konmuş, bu sonuçlar üzerinde tartışmalar ve değerlendirmeler yapılmıştır. Sonuçlar doğrultusunda mevcut durum içerisindeki eksiklerin giderilebilmesi amacıyla birtakım önerilerde bulunulmuştur. “Ortaokul Öğrencilerinin Sorumluluk Değeri Algıları” Sezer ve Çoban (2016) tarafından, “Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Sorumluluk Düzeyleri” Özcan (2021) tarafından, “Ortaokul Öğrencilerinin Hoşgörü Eğilimleri ve Algılarının İncelenmesi” Akkaya-Yılmaz ve Kılıçoğlu (2022) tarafından, “Ortaokul Öğrencilerinin

Sorumluluk Algıları Üzerine Bir Araştırma” Güdürü(2021) tarafından gerçekleştirilen literatürdeki benzer araştırmalardır.

Araştırmanın maksadı doğrultusunda şu soruların yanıtı aranmıştır:

1. Ortaokul öğrencilerinin bireysel ve sosyal sorumlulukları ne seviyededir?
2. Ortaokul öğrencilerinin bireysel ve sosyal sorumluluk seviyeleri öğrencilerin sahip olduğu;
 - a. Cinsiyet,
 - b. Sınıf seviyesi,
 - c. Baba eğitim durumları ve
 - d. Anne eğitim durumları bakımından anlamlı farklılık oluşturmakta mıdır?

Yöntem

Araştırma Modeli

Betimsel tarama modeli kullanılmış olan bu araştırmada, ortaokul öğrencilerinin bireysel ve sosyal sorumluluk düzeylerinin ne kadar olduğu ve farklı değişkenlere göre farklılaşma durumu tespit edilmiştir. Betimsel araştırmalar bir hadiseyi olduğu şekilde araştırmayı ve hâlihazırdaki vaziyeti belirlemeyi amaçlayan araştırmalardır (Karakaya, 2014, s. 59). Diğer bir ifade ile ortaokul öğrencilerinin bireysel ve sosyal sorumlulukları var olduğu şekliyle betimlenmeye çalışılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırma grubunu 2020-2021 eğitim öğretim senesinde Afyonkarahisar ili merkezinde toplam üç devlet okulunda beşinci, altıncı, yedinci ve sekizinci sınıflarda öğrenimine devam eden, 10-14 yaş grubu aralığında bulunan 127 kadın ve 142 erkek, 269 ortaokul öğrencisi oluşturmaktadır. Tüm öğrencilerin araştırmaya dahil edilmesinin mümkün olmamasından dolayı gelişigüzel örnekleme yolu kullanılmıştır. Gelişigüzel örnekleme yöntemi, araştırmayı yapan kişinin örnekleme için karar verdiği büyüklüğe göre evren içerisinde şahsi kanaatleri doğrultusunda bir kısmı belirlemesidir (Şahin, 2014, s. 125).

Aşağıdaki tabloda araştırmaya katılan öğrencilerle ilgili genel bilgiler paylaşılmıştır.

Tablo 1: Araştırmadaki çalışma grubunun sahip olduğu demografik bilgiler

Değişken	Grup	f	%
Cinsiyet	Kız	127	47.2
	Erkek	142	52.8
Sınıf	5. sınıf	85	31.7
	6. sınıf	60	22.4
	7. sınıf	48	17.9
	8. sınıf	75	28.0
Anne Eğitim Durumu	İlkokul	97	36.6
	Ortaokul	130	49.1
	Lise ve üstü	38	14.3
Baba Eğitim Durumu	İlkokul	64	23.9
	Ortaokul	119	44.4
	Lise ve üstü	85	31.7

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılanların cinsiyet, sınıf kademesi, anne ve baba eğitim durumu özelliklerinin sayısal verileri görülmektedir. Buna göre katılım sağlayanların %47,2'si kız olmakla birlikte %52,8'i erkektir. Araştırmaya katılanların

85'i (%31,7) beşinci sınıflardan, 60'ı (%22,4) altıncı sınıflardan, 48'i (%17,9) yedinci sınıflardan, 75'i(%28,0) ise sekizinci sınıflardan oluşmaktadır. Ayrıca katılımcılardan baba eğitim durumu; ilkokul düzeyinde olan 64 kişi (%23,9), ortaokul düzeyinde olan 119 (%44,4), lise düzeyinde olan 85 (%31,7) katılımcı ve anne eğitim durumu; ilkokul düzeyinde olan 97 (%36,6) kişi, ortaokul seviyesinde olan 130 (%49,1) kişi, lise düzeyinde olan 38 (%14,3) kişi bulunmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada Li ve diğ. (2008) 'nin geliştirdiği, Filiz ve Demirhan (2016) 'ın Türkçe uyarlamasını yaptığı "Bireysel ve Sosyal Sorumluluk Ölçeği" veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Uyarlanan ölçek 13 maddeden oluşan tek faktörlü bir ölçme olup tamamı olumlu ifadelerden oluşmaktadır. Ölçek 6'lı dereceleme biçiminde yapılandırılmıştır. (Filiz ve Demirhan, 2016) Esasında tutumları ölçmek amacıyla geliştirilmiş olan ölçek türleri likert ölçeklerdir (Dursun ve Alnaçık, 2019). Ölçekten puan olarak alınabilecek en alt limit 13, en üst limit ise 78'dir. Ayrıca ölçekteki tek faktörlü yapıya ilişkin güvenilirlik katsayısının .93 olduğu tespit edilmiştir. (Filiz ve Demirhan, 2016). Bu araştırmada kullanılan veri seti ile gerçekleştirilen güvenilirlik analizi neticesinde ise ölçeğin cronbach alpha iç tutarlık güvenilirliği .83 olarak belirlenmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmadaki amaç doğrultusunda 269 ortaokul öğrencilerinden toplanan veriler SPSS 22 paket programı kullanılarak gerekli istatistiksel işlemler yapılmıştır. Araştırmada analizler yapılmadan önce verilerin normallik varsayımını karşılayıp karşılamadığına bakılmış ve veri setinin normallik varsayımını karşıladığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda yüzde, frekans, standart sapma, aritmetik ortalama, gibi analizler ile t testi, tek yönlü varyans analizi, post-hoc gibi birtakım işlemler yapılmıştır. Gerçekleştirilen bu analizlerden ulaşılan bulgular araştırmadaki alt problemler kapsamında bulgularlandırılmış, sonuçlar tartışılarak değerlendirilmiştir.

Bulgular

Bu bölümde araştırmanın her bir araştırma sorusuna ilişkin ulaşılan bulgulara sırası ile değinilmiştir.

Tablo 2. Öğrencilerin sahip olduğu bireysel ve sosyal sorumluluk düzeylerine ilişkin betimsel istatistik neticeleri

Maddeler	Kesinlikle Katılmıyorum		Biraz Katılmıyorum		Katılmıyorum		Katılıyorum		Biraz Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		SS	X̄
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
	1. Başkalarına saygı gösteririm	2	.7	4	1.5	5	1.9	32	11.9	32	11.9	194		
2. Öğretmenlerime karşı saygı gösteririm	3	1.1	-	1.5	4	10.4	28	10.4	17	6.3	217	80.7	.87	5.63
3. Başkalarına yardım ederim	1	.4	4	1.5	4	1.5	60	22.3	47	17.5	153	56.9	.99	5.26
4. Başkalarını cesaretlendiririm	14	5.2	19	7.1	15	5.6	64	23.8	90	33.5	67	24.9	1.38	4.48

5.Öfkemi kontrol ederim	-	-	7	2.6	7	2.6	58	21.6	53	19.7	144	53.5	1.02	5.20
6.Başkalarına karşı yardımsever davranırım	26	9.7	22	8.2	20	7.4	50	18.6	51	19.0	100	37.2	1.67	4.41
7.Tüm etkinliklere katılırım	-	-	5	1.9	6	2.2	43	16.0	62	23.0	153	56.9	.95	5.31
8.Başkalarına karşı nazik davranırım	3	1.1	16	5.9	11	4.1	62	23.1	78	29.0	99	36.8	1.20	4.85
9.Kendim için hedefler belirlerim	3	1.1	5	1.9	8	3.0	40	14.9	48	17.8	165	61.3	1.07	5.31
10.Kendimi geliştirmek isterim	4	1.5	9	3.3	9	3.3	50	18.6	54	20.1	143	53.2	1.17	5.14
11.Etkinlikten hoşlanmasam bile elimden gelenin en iyisini yapmaya çalışırım	11	4.1	8	3.0	5	1.9	51	19.0	58	21.6	136	50.6	1.30	5.04
12.Çalışmalarda iyi bir çaba gösteririm	2	.7	2	.7	5	1.9	27	10.0	29	10.8	204	75.8	.89	5.57
13.Çalışmalarda elimden gelenin en iyisini yapmaya çalışırım	-	-	8	3.0	5	1.9	42	15.6	62	62	152	56.5	.99	5.28
Toplam			N				En az				En çok			
			269				3.38				6.00		.65	5.15

Tablo 2 incelendiğinde ortaokul öğrencilerin bireysel ve sosyal sorumluluk ortalama puanların hem maddeler bazında (en düşük \bar{X} =4.41, en yüksek \bar{X} =5.63) hem de genel ölçek bazında (\bar{X} =5.15) oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Özellikle öğrenciler “Öğretmenlerime karşı saygı gösteririm” maddesini 217 (%81.0) kişi, “Çalışmalarda iyi bir çaba gösteririm” maddesini 204 (%75.8) katılımcı ve “Başkalarına saygı gösteririm” maddesini 194 (%72.7) katılımcı “Kesinlikle Katılıyorum” düzeyinde görüş belirtmişlerdir. Fakat öğrencilerden “Başkalarına karşı yardımsever davranırım” maddesini 100 (%37.2) katılımcı, “Başkalarını cesaretlendiririm” maddesini 67 (%24.9) kişi ve “Başkalarına karşı nazik davranırım” maddesini 99 (%36.8) katılımcı da “Kesinlikle Katılıyorum” düzeyinde diğer maddelere göre daha düşük düzeyde cevapladıkları görülmüştür.

Tablo 3. Öğrencilerin cinsiyetlerinin esas alındığı bireysel ve sosyal sorumluluk düzeylerine dair t testi neticeleri

Cinsiyet	N	\bar{X}	Ss	t	sd	P
Kız	127	5.30	.56	3.68	267	.000
Erkek	142	5.02	.70			

Tablo 3 incelendiğinde öğrencilerin cinsiyetlerine göre bireysel ve sosyal sorumluluk puanlarının ortalamaları arasında istatistiksel bakımdan anlamlı fark mevcut olduğu görülmektedir [t=3.68; p<.001]. Kızların bireysel ve sosyal sorumluluk ortalama puanlarının (5.30), erkeklerin bireysel ve sosyal sorumluluk ortalama puanlarına (5.02) göre daha düşüktür. Buna göre kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha bireysel ve sosyal sorumluluk sahibi oldukları ve bu durumun da istatistiki olarak da anlamlı olduğu söylenebilir.

Tablo 4. Öğrencilerin sınıf düzeylerinin esas alındığı bireysel ve sosyal sorumluluk düzeylerine dair tek yönlü varyans analizi neticeleri

Sınıf düzeyi	N	\bar{X}	Ss	sd	F	p	Fark
5. Sınıf	85	5.29	.54				5-8. sınıf
6. Sınıf	60	5.26	.67				6-8. sınıf
7. Sınıf	48	5.28	.60	3	3.80	.000	7-8. sınıf
8. Sınıf	75	4.82	.69				

Tablo 4 ele alındığında öğrencilerin sınıf seviyelerine bağlı olarak bireysel ve sosyal sorumluluk puanlarının ortalamaları arasında istatistiksel bakımdan anlamlı fark mevcut olduğu sonucuna ulaşılmıştır. [F=3.80; p<.001]. Bu farklılığın yönünü belirlemek amacıyla yapılmış olan post-hoc test sonuçları sonucunda sekizinci sınıf öğrencileri ile beş, altı ve yedinci sınıf öğrencileri arasında sekizinci sınıflar aleyhine olduğu belirlenmiştir. Tüm bu sonuçlara göre sekizinci sınıf öğrencilerin bireysel ve sosyal sorumluluklarının diğer sınıflara göre daha düşük olduğu söylenebilir.

Tablo 5. Öğrencilerin baba eğitim durumları esas alınarak bireysel ve sosyal sorumluluk düzeylerine ilişkin tek yönlü varyans analizi neticeleri

Baba eğitim	N	\bar{X}	Ss	sd	F	p	Fark
İlkokul	64	5.13	.68				
Ortaokul	119	5.11	.64	2	.91	.404	-
Lise	85	5.15	.64				

Tablo 5 ele alındığında öğrencilerin baba eğitim durumlarına göre öğrencilerdeki bireysel ve sosyal sorumluluk puanlarının ortalamaları arasında istatistiksel bakımdan anlamlı farkın mevcut olmadığı sonucuna ulaşılmıştır [F=.404; p>.05]. Buna göre baba eğitim durumunun öğrencilerin bireysel ve sosyal sorumlulukları üzerinde herhangi bir etki oluşturmadığı söylenebilir.

Tablo 6. Öğrencilerin anne eğitim durumlarının esas alındığı bireysel ve sosyal sorumluluk düzeylerine ilişkin tek yönlü varyans analizi neticeleri

Anne eğitim	N	\bar{X}	Ss	sd	F	p	Fark
İlkokul	97	5.05	.70				
Ortaokul	130	5.16	.64	2	1.86	.157	-
Lise	38	5.28	.56				

Tablo 6 ele alındığında öğrencilerin anne eğitim durumlarına göre öğrencilerdeki bireysel ve sosyal sorumluluk puanlarının ortalamaları arasında istatistiksel bakımdan anlamlı fark mevcut olmadığı sonucuna ulaşılmıştır [F=1.86; p>.05]. Buna göre anne eğitim durumunun da öğrencilerin bireysel ve sosyal sorumlulukları üzerinde herhangi bir etki oluşturmadığı söylenebilir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Ortaokul öğrencilerinin bireysel ve sosyal sorumluluk düzeylerinin belirlenmesi amacıyla yapılan bu araştırma sonucunda; Ortaokul öğrencilerin bireysel ve sosyal sorumluluk düzeylerinin oldukça yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir. Özellikle öğrenciler başkalarına ve öğretmenlerine saygı gösterme ve de çalışmalarına yönelik çaba gösterme hususlarında sorumluluk bilinçlerinin yüksek olduklarını düşünmektedirler. Lakin başkalarına karşı cesaretlendirici, yardımsever ve nezaketli olma hususlarında öğrencilerin kendilerini diğer maddelere göre daha düşük olarak gördükleri sonucu elde edilmiştir. Özcan (2021)'in araştırma sonuçlarına göre ise sosyal sorumluluk düzeyi bakımından ortaokul öğrencileri, alt seviyede bulunmaktadır. Fakat Buğdaycı (2019), araştırması sonucunda ortaokul öğrencilerinin, mevcut kişisel ve

sosyal sorumluluk düzeylerinin yüksek olması yönünde ulaştığı sonuç ile bu araştırma sonucunu desteklemektedir. Sezer ve Çoban (2016)'nın araştırmasında sınıflar bazında kıyaslama yapıldığında bilhassa kişisel bakım konusunda dikkatli olmada, sekizinci sınıfa doğru gidildikçe azalış mevcuttur. Bu durum araştırmada elde edilen sonuçları desteklemektedir. Yıldırım (2014)'ın "Ortaokul 5. Ve 6. Sınıf Öğrencilerinin Ahlaki Olgunluk Düzeyi ile Sosyal Tutumlarının İncelenmesi" isimli araştırma sonuçlarında öğrencilerdeki ahlaki olgunluk seviyesi ortalamanın üstündedir. Öğrencilerin başkalarına karşı cesaretlendirici, yardımsever ve nezaketli olma hususlarında kendilerini diğer maddelere göre daha düşük görmeleri, sosyal konularda öğrencilerin diğer konulara nazaran yeterlilik düzeyinin daha az olması ihtimalini akıllara getirmektedir. Bundan dolayı öğrencilerin sosyalleşme, diğer kişilerle etkileşim halinde bulunabilme imkanının sağlanabileceği çalışmalara ağırlık verilebilir. Öğrencilere ders içinde ve dışında iş birliği gerektiren görevler verilebilir, dersin kazanımları doğrultusunda ders dışı etkinliklerle sosyalleşme ve kaynaşmaya yönelik etkinliklere yer verilerek süreç desteklenebilir.

Araştırmada elde edilen ikinci sonuç öğrencilerin cinsiyetlerine göre bireysel ve sosyal sorumluluk düzeylerinin kız öğrenciler lehine anlamlı farklılık gösterdiğidir. Diğer bir deyişle kız öğrencilerin erkek öğrencilerden daha çok sorumluluk sahibi olduğu söylenebilir. Özcan (2021)'in araştırma sonuçlarına göre ortaokul kademesindeki öğrencilerin sahip olduğu sosyal sorumluluk seviyeleri cinsiyete bağlı olarak anlamlı düzeyde değişim göstermemektedir. Bu, araştırmadan ulaşılan sonuçları desteklememektedir. Koç (2020), İmam Hatip Ortaokulu öğrencileri ile yapmış olduğu araştırmada, sosyal sorumluluk algılarının "birlikte hareket etme" boyutu değerlendirildiğinde sonuçlar erkek öğrencilere avantaj sağlayacak şekilde anlamlı farklılık göstermektedir. Bu durum araştırmanın sonuçları ile paralellik göstermemektedir. Fakat Buğdaycı (2019) yapmış olduğu araştırmada, kız ortaokul öğrencilerinin kişisel ve sosyal sorumluluk davranışlarının erkek öğrencilere nazaran daha olumlu olduğu şeklinde sonuçlara ulaşmıştır. Akpınar ve Yıldırım (2016)'nın araştırma sonuçlarına göre ortaokul 5. ve 6. sınıf öğrencilerinde sorumluluk seviyesi bakımından kız öğrenciler, erkek öğrencilere nazaran üsttedir. Yine aynı araştırma sonuçlarına göre erkek öğrencilerin sosyal olgunluk düzeyi puan ortalamaları kız öğrencilere nazaran daha azdır. Yıldırım (2014)'ın "Ortaokul 5. Ve 6. Sınıf Öğrencilerinin Ahlaki Olgunluk Düzeyi ile Sosyal Tutumlarının İncelenmesi" isimli araştırma sonuçlarında kız öğrencilerdeki ahlaki olgunluk seviyesi erkek öğrencilere nazaran daha üsttedir. Erkeklerle tahsis edilen faaliyetlerin kadınlar tarafından da gerçekleştirilebilmesi, kadınların beyninde eskiden olmayan yöntemler, reaksiyonlar ve tavırlar oluşturmalarını gerektirmektedir (Altan ve Hafizoğlu, 2021). Aile toplumdaki en ufak yapıdaki vahittir ve henüz çocukluk çağında olan bir bireyin olumlu yöndeki değişiminde mühim bir etkiye sahiptir (Canatan, 2020). Son dönemlerde meydana gelen bu gelişmeler, ailelerin çocuklarını yetiştirme biçimlerinde de kendisini göstermiştir. Yaşanan bu gelişmeler ile araştırma sonucunda bireysel ve sosyal sorumluluk düzeyinin kız öğrenciler lehine olması, bizleri toplumda yaşanan bazı gelişmelerin birbirini paralel olarak etkilediği sonucuna ulaştırabilir. Bireysel ve sosyal sorumluluk düzeylerinin kadın öğrencilerin lehine anlamlı bir farklılık göstermesi göz önünde bulundurulduğunda, sınıf içerisinde öğrencilerin iş birliği içerisinde çalışmaları ve akran desteği sağlanarak, olumlu etkileşim ortamları oluşturulup grup çalışmalarına yer verilebilir.

Öğrencilerin sınıf düzeylerine göre bireysel ve sosyal sorumluluk düzeylerinin sekizinci sınıf öğrenciler aleyhine anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Yani

ortaokul sekizinci sınıf öğrencilerinin sorumluluk düzeyleri beş, altı ve yedinci sınıf öğrencilerinin sorumluluklarından daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Sezer ve Çoban (2016), yaptığı araştırma sonucunda aileye olan sorumluluk söylemlerinde, ortaokul öğrencilerinde alt sınıflardan üst sınıflara doğru bir azalış meydana geldiği sonucuna ulaşmıştır. Araştırmada öğrencilerin sınıf düzeylerine göre bireysel ve sosyal sorumluluk düzeylerinin sekizinci sınıf öğrenciler aleyhine anlamlı farklılık göstermesi, Sezer ve Çoban (2016)'nın ulaştığı sonuç ile benzerlik arz etmektedir. Güdürü (2021)'in araştırma sonuçlarına göre de ortaokul kademesinde, alt sınıf kademelerinde bulunan öğrencilerdeki sorumluluk algısının daha üst seviyede olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum araştırmada elde edilen sonuçları desteklemektedir. Buğdaycı (2019)'da beşinci ve altıncı sınıfta öğrenim görmekte olan öğrencilerin, yedinci ve sekizinci sınıfta öğrenim görmekte olan öğrencilere nazaran daha fazla kişisel ve sosyal sorumluluk puanına haiz olduklarını belirtmektedir. Ortaokul kademesinde bireysel ve sosyal sorumluluk düzeyinin belirlenmesi sonucunda sekizinci sınıflar aleyhinde sonuçlara ulaşılmasının sebeplerinden biri, yaş grupları da dikkate alınarak bakıldığında dönemin ergenlik dönemine tekabül ettiği yorumu yapılabilir. Bunun sonucunda öğrencilerin yaş grupları, bireysel farklılıkları ve gelişimsel özellikleri ve ergenlik dönemi özellikleri de dikkate alınarak uygun bir iletişim diliyle, öğrencilerle uzlaşma sağlanarak ilgi çekici, sorumluluk kazanmalarına yönelik uygun görevler verilebilir.

Nihai olarak ise ulaşılan sonuçlara göre ortaokul öğrencilerinde, bireysel ve sosyal sorumluluk düzeyi anne ve babanın eğitim durumuna göre anlamlı farklılık oluşturmamaktadır. Yani anne babanın eğitim düzeyi öğrencilerin bireysel ve sosyal sorumlulukları üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı söylenebilir. Güdürü (2021), araştırma sonuçları doğrultusunda anne ile babanın sahip olduğu eğitim durumunun, çocukların gereksinimlerinin giderilmesi aynı zamanda çocuklardaki sorumluluk algısı konularında onlara fayda sağlamaları bakımından mühim bir tesire sahip olduğunu belirtmiştir. Ebeveyn katılımı uygulamasının mühim olduğu inancına sahip olunmasına rağmen bu uygulama belirsiz bir biçimde görülmeye devam etmektedir. (Carlisle, Stanley ve Kemple, 2005) Ancak bu konuya gerekli önem verilerek aile desteğinin ve katılımının öğrencilerin akademik gelişimlerine katkısının büyüklüğü göz önünde bulundurulmalı, öğrencilerin okullardaki çalışmalarını evde destekleyici çalışmalar yapılmalı, bu konuda anne babalara da görev verilmeli, ev ve okul iş birliği sağlanmalıdır.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması yoktur.

Yazar Katkı Beyanı: Prof. Dr. Hüseyin Çalışkan %40, Melike Coşkun %40, Tamer Terzi %20

Araştırma Yayın Etiği: Bu çalışmanın hazırlanma ve yazım sürecinde “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş olup; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Akto, A. & Akto, S. (2020). Erken çocukluk ve değerler eğitimi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(74), 326-339. DOI: 10.17719/jisr.11281
- Akkaya Yılmaz, M. & Kılıçoğlu, G. (2022). Ortaokul Öğrencilerinin Hoşgörü Eğilimleri ve Algılarının İncelenmesi. *Disiplinlerarası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6 (12) , 204-214 .
- Akpınar, E. & Yıldırım, Y. (2016). Cinsiyet Faktörünün Ortaokul 5. ve 6. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Olgunluk Düzeyine Etkisi. *International Journal of Field Education* , 2 (1) , 20-32 .
- Aktepe, V. (2015). 5. sınıf öğrencilerinin sorumluluk değerinin geliştirilmesine yönelik bir performans görevi uygulaması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 23(4), 1511-1534.
- Altan, C. & Hafizoğlu, Y. (2021). Toplumsal cinsiyet eşitliği için örnek bir lider: Angela Merkel. *Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 41-59.
- Buğdaycı, S. (2019). Examining personal and social responsibility levels of secondary school students. *Universal Journal of Educational Research*, 7(1), 206-210. DOI:10.13189/ujer.2019.070126
- Calp, Ş. & Aydın, K. (2020). İlkokulda sorumluluk eğitimine yönelik bir model önerisi. *e-Kafkas Journal of Educational Research*, 6(3), 63-82. DOI:10.30900/kafkasegt.642023
- Carlisle, E., Stanley, L. & Kemple, K.M. (2005). Opening doors: understanding school and family influences on family involvement. *Early Childhood Education Journal*, 33(3), 155-162. DOI: 10.1007/s10643-005-0043-1
- Canatan, K. (2020). Geleneksel ve modern ailelerde çocuk yetiştirme tutumları. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(16), 151-165.
- Çalışkan, H. & Yıldırım, Y. (2020). Seçmeli hukuk ve adalet dersinin ortaokul öğrencilerinin adil olma ve sorumluluk değerlerine etkisi. *Journal of Multidisciplinary Studies in Education*, 4(2), 34-48.
- Demirhan-İşcan, C. (2019). Değerler eğitiminde temel kavramlar. Ersoy, A.F. & Ünüvar, P. (Eds.) *Karakter ve değerler eğitimi* içinde (1. Baskı, ss. 31-50), Anı Yayıncılık
- Deniz, K. & Karagöl, E. (2018). Değerler eğitimi açısından ortaokul Türkçe ders kitapları. *Karaelmas Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 244-255.
- Dursun, İ. & Alınacak, Ü. (2019). Likert Ölçeklerinde etiketleme kararları: kullanılan etiketler ölçüm sonuçlarını etkiler mi?. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (33), 148-196. DOI:10.14520/adyusbd.549447
- Elbir, B. & Bağcı, C. (2013). Değerler eğitimi üzerine yapılmış lisansüstü düzeyindeki çalışmaların değerlendirilmesi. *Turkish Studies*, 8(1), 1321-1333. DOI:http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.4250
- Ersoy, A.F. (2019). Birlikte yaşama kültürü ve demokrasi için karakter ve değerler eğitimi. Ersoy, A.F. & Ünüvar, P. (Eds.) *Karakter ve değerler eğitimi* içinde (1. Baskı, ss. 279-305), Anı Yayıncılık
- Filiz, B. & Demirhan, G. (2016). Bireysel ve sosyal sorumluluk ölçeğinin (BSS-Ö) Türk diline uyarlanması çalışması. *Spor Bilimleri Dergisi*, 26(2), 51-64. DOI: 10.17644/sbd.237576
- Güdürü, F. (2021). Ortaokul öğrencilerinin sorumluluk algıları üzerine bir araştırma. *International Primary Education Research Journal*, 5(3), 243-259.
- Karakaya, İ. (2014). Bilimsel araştırma yöntemleri. Tanrıoğen, A. (Ed.) *Bilimsel araştırma yöntemleri* içinde (4. Baskı, ss. 55-84) Anı Yayıncılık
- Karakuş, C., Kartal, A. & Çağlayan, K.T. (2016). "Responsibility" According to primary school students. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences(JFES)*, 49(1), 1-20. DOI:10.1501/Egifak_0000001372
- Koç, A. (2020). İmam hatip ortaokulu öğrencilerinin maddi değer algıları ile sosyal sorumluluk algıları arasındaki ilişki. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19(2), 759-792. DOI: https://doi.org/10.14395/hititilahiyat.780419

- Kulaksızoğlu, A. & Dilmaç, B. (2013). İnsani değerler eğitimi programı. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12(12), 199-208.
- Li, W., Wright, P.M., Rukavina, P., & Pickering, M. (2008). Measuring students' perceptions of personal and social responsibility and its relationship to intrinsic motivation in urban physical education. *Journal of Teaching in Physical Education*, 27, 167-178.
- Özcan, M. (2021). Ortaokul öğrencilerinin sosyal sorumluluk düzeyleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 25(1), 291-302.
- Sapsağlam, Ö. (2017). Okul öncesi dönem çocuklarının değer algılarının çizdikleri resimler ve sözlü anlatımlarına göre incelenmesi: sorumluluk değeri örneği. *Eğitim ve Bilim*, 42(189), 287-303. DOI:http://dx.doi.org/10.15390/EB.2017.7002
- Sarı, M., & Yolcu, E. (2019). İlköğretim ve ortaöğretim programında değerler. Ersoy, A.F. & Ünüvar, P. (Eds.) *Karakter ve değerler eğitimi* içinde (1. Baskı, ss. 135-176), Anı Yayıncılık
- Semradova, I. & Hubackova, S. (2016). Teacher responsibility in distance education. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 217, 544-550.
- Sezer, A., Çoban, O. & Akşit, İ. (2017). Öğretmenlerin sorumluluk değeri algılarının incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 122-144. DOI:10.29065/usakead.285941
- Sezer, A. & Çoban, O. (2016). Ortaokul öğrencilerinin sorumluluk değeri algıları. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 22-39. DOI:10.29065/usakead.232420
- Şahan, E. (2011). *İlköğretim 5. ve 8. sınıflar programlarındaki sorumluluk eğitimine dönük kazanımların gerçekleşme düzeyleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.
- Şahin, B. (2014). Metodoloji. Tanrıoğen, A. (Ed.) *Bilimsel araştırma yöntemleri içinde* (4. Baskı, ss. 109-130), Anı Yayıncılık.
- Taşdemir, M. & Dağistan, G. (2014). Çocuklara sorumluluk kazandırmada ebeveynlerin bhtg yaklaşımını uygulama durumları: bir durum çalışması. *Turkish Studies*, 9(8), 47-71. DOI:http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7318
- Veugelers, W. & Vedder, P. (2003). Values in teaching. *Teachers and teaching: Theory and Practice*, 9(4), 377-389.
- Yıldırım, Y. (2014). *Ortaokul 5. ve 6. sınıf öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeyi ile sosyal tutumlarının incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.

Extended Summary

Purpose

Values have important qualities in social life and also have various functions that they serve as part of these qualities (Elbir & Bağcı, 2013). Indeed, their most important function is to shape social life (Elbir & Bağcı, 2013). The common quality of people, who have a sense of responsibility, is to perform the personal duties and functions that need to be fulfilled on time and as desired (Aktepe, 2015). The adoption of values by children starts at very young ages (Sapsağlam, 2017). Therefore, we can conclude that schools have an important role when it comes to the education of values, as they aim to educate people to have morality, personality, and character (Deniz & Karagöl, 2018). This study, in which the sense of responsibility was added as a value, aimed to determine the levels of personal and social senses of responsibility of secondary school students and examine their status by different variables.

Method

The study was designed as a quantitative research study with a descriptive screening model. Descriptive research is the type of research that aims to investigate an event as it is and to determine the current situation (Karakaya, 2014, p. 59). The "Personal and Social Responsibility Behavior Scale", which was developed by Li et al. (2008) and adapted into Turkish by Filiz and Demirhan (2016), was used as a data collection tool in the study. The research group was selected by the random sampling method. During random sampling, the researcher selects a subset of a population at personal discretion based on the selected sample size (Şahin, 2014, p. 125).

The collected data were analyzed using the SPSS 22 software package and subjected to appropriate statistical processes within the scope of the aforementioned general objectives and questions. Before the analysis, data were tested for the assumption of normality, revealing that the data set met the normality assumption. Statistical analyses were performed by using percentage, frequency, standard deviation, and arithmetic mean, and by some tests including the t-test, one-way analysis of variance, and post-hoc tests. The results from these analyzes were organized to lead to findings within the scope of the sub-problems in the research, the results were discussed and evaluated, and some suggestions were made for the obtained results.

Results

The results of this research, which was conducted to establish the levels of personal and social senses of responsibility of secondary school students, reveal that the levels of personal and social senses of responsibility are quite high in secondary school students. Specifically, students believe that they have a high sense of responsibility when it comes to respecting others and their teachers as well as putting effort into their studies. However, students consider themselves less encouraging, helpful, and courteous to others compared to other variables.

The second result of the study is that the levels of personal and social senses of responsibility of the students differ significantly by gender, particularly in favor of female students. In other words, one may suggest that female students have a higher sense of responsibility than male students.

Another finding is that the levels of personal and social senses of responsibility of the students are significantly different by their grade levels, with the least favorable results for the eighth graders. In other words, the sense of responsibility level of eighth graders in secondary school is lower compared to fifth, sixth, and seventh graders.

Finally, the results show that the educational status of parents does not lead to significantly different levels of personal and social senses of responsibility in secondary school students. This may suggest that the education level of parents does not contribute to the levels of personal and social senses of responsibility of students.